

1

Не се подчинявайте предварително

Голяма част от властта на авторитаризма е доброволно предоставена. В такива времена хората си представят предварително какво би желало едно по-репресивно управление, след което предлагат подкрепата си, без тя да им е искана. Гражданите, които се адаптират по този начин, учат властта какво би могла да направи.

Изпреварващото очакванията на властта подчинение е политическа трагедия. Вероятно управляващите първоначално не знаят, че гражданите са готови да направят компромис с дадена ценност или принцип. Вероятно новият режим най-напред не разполага с директни средства да влияе по един или друг начин на гражданите. След изборите в Германия през 1932 г., чрез които нацистите влизат в управлението, или след изборите в Чехословакия през 1946 г., когато побеждават комунистите, следващата решаваща стъпка е изпреварващото подчинение. Тъй като достатъчно хора и в двата случая доброволно предлагат да служат на новите лидери, нацистите и комунистите разбират, че биха могли бързо да осъществят пълна промяна на режима. Първоначалните необмислени конформистки действия вече не могат да бъдат отменени или зачеркнати.

В началото на 1938 г. Адолф Хитлер, по това време вече здраво хванал кормилото на властта, заплашва да анексира съседна Австрия. След като австрийският канцлер отстъпва, тъкмо изпреварващото подчинение на австрийците решава съдбата на австрийските евреи. Местните австрийски нацисти карат насилствено евреите да почистват улиците и да премахват символите на независима Австрия. Съдбоносно се оказва обстоятелството, че хора, които не са били нацисти, гледат с интерес и се забавляват със ставашото. Нацистите, разполагащи със списъци на еврейското имущество, ограбват каквото могат. Съдбоносно се оказва и обстоятелството, че хора, които не са били нацисти, се присъединяват към грабежа. Ето какво пише политическият теоретик Хана Арент за това време: „Когато германските войски нахлуха в страната и съседите неевреи взеха да опустошават еврейските домове, австрийските евреи започнаха да се самоубиват“.

Изпреварващото подчинение на австрийците през март 1938 г. подсказва на висшето нацистко ръководство какво е възможно. Именно във Виена през август същата година Адолф Айхман отваря Централна служба за еврейска емиграция. През ноември 1938 г., следвайки австрийския пример от месец март, германските нацисти организират погром срещу евреите, известен като Кристалната нощ.

През 1941 г., когато Германия напада Съветския съюз, СС започва да изобретява методи за масови убийства по своя инициатива, без да чака заповеди отгоре. Есесовците предугаждат какво биха желали техните началници и им демонстрират какво е възможно. А то се оказва доста повече, отколкото Хитлер е очаквал.

Изпреварващото подчинение означава инстинктивно адаптиране към новата ситуация, без изобщо да се разсъждава над нея. Но дали само германците са вършили такива неща? Размишлявайки над нацистките зверства, американският социален психолог Стенли

Милграм решава да покаже, че съществува специфична авторитарна личност, която обяснява за-що немците са действали по този начин. Той разработва експеримент, чрез който да докаже тезата си, но не успява да получи разрешение да го проведе в Германия. Ето защо го провежда в Йейлския университет през 1961 г. – приблизително по времето, когато в Йерусалим тече съдебен процес срещу Адолф Айхман за участието му в нацисткия Холокост.

Милграм казвал на обектите (някои от тях студенти в университета, а други – жители на Ню Хейвън), че трябва да пускат електрошокове на участници в експеримент, изследващ въздействието на наказанието върху процеса на учене. В действителност хората, свързани с кабели от другата страна на стъклената преграда, знаели, че по тези кабели няма да протича електричество, но те трябвало да се преструват, че е така. Когато изследваните обекти започвали да прилагат елект-рошокове на хора, за които мислели, че са участници в експеримента, пред очите им се разигравало ужасяващо зрелище. Човешки същества, които те не познавали и които не им били причинили нищо лошо, видимо изпитвали жестоки страдания, блъскали по стъклената преграда и крещели от болка. Но и при това положение повечето обекти следвали указанията на Милграм и продължавали да прилагат (както те смятали) още по-силни електрошокове, до момента, в който жертвите привидно умирали. Дори онези, които не стигали до мнимото убийство на други човешки същества, напускали залата, без да се поинтересуват за състоянието на човека зад преградата.

Милграм прави заключение, че хората са забележително възприемчиви към нови правила в нова среда. Те са изненадващо готови да измъчват и убиват други хора в името на някаква нова цел, ако са получили указания от нов авторитет. „Установих толкова много подчинение – спомня си Милграм, – че едва ли имаше нужда да провеждам експеримента в Германия.“